

פרשת בא – הדיבור האלוקי שבמכות

'מכות מצרים' עליהם אנו לומדים בפרשות וארא - בא, הינן דיבור אלוקי של הקב"ה אל העולם, וכמו כל דיבור אלוקי שנכתב בתורה גם דיבור זה שייך ורלוונטי לדורנו.

אחד המשפטים הידועים הם משפטו של השפת אמת:

"שהיה צורך לעשר מכות, להסיר הקליפה והסתר מעשרה מאמרות, לעשותן עשרת הדיברות" (וארא תרל"א)

המכות אינם סתמיות בכל מכה ומכה מסתתר דיבור אלוקי אלינו, וננסה להתבונן ולראות מה המכות אומרות לנו, ונמקד את מבטינו במכות פרשת בא.

מכת הארבה

כשאנו מתבוננים בפסוקי מכת הארבה, אנו מגלים שהדבר הבולט הראשון הוא שהארבה מכסה את הארץ וגורם להסתרה והחשכה: "...הנני מביא מחר ארבה בגבולך, וכיסה את עין הארץ ולא יוכל לראות את הארץ..." "ויכס את עין כל הארץ ותחשך הארץ..." הארבה מכסה את יכולת הראיה את העיניים שלנו, 'עין הארץ', וגורם לחושך נורא. מי שהרחיב מאד בעניין מכת הארבה הוא הנביא יואל שיותר ממחצית ספרו עוסק במכת הארבה העתידית, וגם שם חוזר מוטיב החושך בהקשר של הארבה: "יום חושך ואפילה, יום ענן וערפל..." יש משהו בארבה שגורם להסתרה של האור האלוקי, לחושך נורא. מדוע? מה באה מכת הארבה לומר לנו?

אם נתבונן בארבה נגלה שעניינו הוא המוני פרטים, שכל מגמתם לאכול ולצרוך, כל מה שמעניין אותם זה לקחת כמה שיותר, עוד ועוד לצרוך, עוד ועוד להכניס לתוכם.

כפי שמתאר הנביא יואל: "כי גוי עלה על ארצי עצום ואין מספר, שיניו שיני אריה ומלתעות לביא לו..." המוני המונים שרוצים רק לקחת, רק לקבל ללא גבול.

דבר נוסף שמאפיין את הארבה הוא שאין לו מנהיג. אף אחד לא מוביל אותו. וכפי שאומר שלמה המלך במשלי: "...מלך אין לארבה, ויצא חצץ כולו..." הארבה בנוי מפרטים פרטים, ומי שמוביל אותם הינה הרוח. המון פריטים שנדים עם כל משב רוח, עם כל אופנה וגחמה, המונים שנעים על פי תקשורת ההמונים.

בנוסף, הפרטים הרבים בארבה אינם מאוחדים לכלל אלא סתם המוני פרטים. בהקשר זה מעניינת העובדה שבארבה אין הטיה בין רבים ליחיד. הארבה הינו המון פרטים שנעים עם הרוח, מה שגורם לכך שאין כל ערך לפרט. הפרט לא בוחר ולא מחליט אלא נגרר.

כשהמציאות הינה מציאות של ארבה אז יש חושך נורא, לא רואים את המשמעות של החיים, לא רואים את הערכים, אין אופק, אין חזון, רק רצון לצרוך עוד ועוד.

זוהי מכה נוראה, ולצערנו דורנו לוקה במכה זו מאד.

התיקון של מכת הארבה, הוא להעביר את המיקוד מלקחת ללתת, להבין את משמעות חיינו, מתוך הבנה שכל אחד ואחד מישראל הוא עולם מלא, ולהבין שכוחנו באחדותינו, אחדות שלא מוחקת את הפרט אלא מחברת אותו לערכים גדולים, למשמעות גדולה, לערכים שלא משתנים ככיוון הרוח, האחדות שלנו סביב ערכי הנצח, הופכת כל יחיד ויחיד לשותף עם א-ל לגאולת ישראל והעולם כולו.

לכן הנביא יואל אחרי כילוי הארבה, אומר: 'והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר, וניבאו בניכם ובנותיכם...'.

מכת החושך

אחת המכות הקשות של האנושות היא חוסר הראיה, העובדה שאנשים לא רואים את מגמת העולם, לא מבחינים בדברים הכי מהותיים ומשמעותיים. כפי שראינו במכת הארבה, ומופיע גם במכת חושך, אלא שבמכת חושך זהו לא הדגש. הדגש במכת חושך הוא ש"לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו שלוש ימים".

במכת החושך אנשים לא רואים את האנשים שסביבם, כל אחד שקוע באגואיסטיות שלו. "לא קמו איש מתחתיו" - כל אחד תקוע בעולם שלו, בבעיות שלו, ברגשות ובמחשבות האישיות ולא פתוח לשים לב לצרכים ולהרגשות של החברה הקרובה והרחוקה.

חז"ל מחדדים את הדבר ואומרים שהחושך היה ניתן למישוש, כפי שמופיע במדרש על הפסוק "וימש חושך" - שם שואלים חז"ל "כמה עוביו?" ועונה המדרש שעוביו היה דינר. כלומר, הדבר המפריד בין אדם לאדם הוא תאוות

הממון. כאשר עיקר מאווייו של האדם נתונים לממונו, לנכסיו ולדיניו הוא לא פתוח לצרכים, המצוקות והרצונות של הסביבה.

כמו הסיפור הידוע על אותו אדם"ר שהגיע אליו איש שהתעשר ושאל אותו כיצד ייתכן שאחר שהתעשר הוא פחות חש את הצער והמצוקה של הנזקקים והאביונים, שאך לא מזמן הוא היה חלק מהם. על שאלה זו השיב האדם"ר, כדרכם של יהודים, בשאלה נגדית - מדוע כאשר אדם מסתכל בחלון הוא רואה את האנשים מן העבר השני, וכאשר אדם מסתכל במראה הוא רואה רק את עצמו? והתשובה היא כמובן שבמראה (נייר) הכסף מכסה צד אחד - וזה מה שגורם לאדם לראות את עצמו. כך גם בחיים, כשהאדם שם את הכסף למול עיניו הוא רואה רק את עצמו.

מכת בכורות

המכה הבאה בפרשתנו והאחרונה במכות מצרים היא מכת בכורות. מכה זו היא המכה היסודית ביותר, שהרי כבר בפרשת שמות אומר הקב"ה למשה "ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל, ואומר אליך שלח את בני יעבדני ותמאן לשלחו הנה אנכי הורג את בנך בכורך".

במידה מסוימת כבר מתחילת ספר בראשית ישנה פגיעה במעמד הבכורה, החל מקין והבל, ועד ישמעאל ויצחק, עשו ויעקב, יוסף ואחיו - בכל המקרים הללו הבכור מאבד את מעמדו.

יש כאן אמירה אלוקית שמגיעה לשיאה במכת בכורות, שלא החומר הוא המוביל אלא הרוח. לבכור באופן טבעי יש הכי הרבה כוח ועוצמה פיזית, כפי שאומר יעקב לראובן "ראובן בכורי אתה כוחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עוז", אלא שלא הכוח הפיזי, לא עולם הטבע, הוא השולט. המוסר, המסירות לאמונה בה' וההליכה בדרכיו הם המובילים את העולם.

חז"ל אומרים לנו שהמצרים הפכו את בכורותיהם לעבודה זרה. התפיסה המצרית היתה שעולם החומר הוא הכל, כפי שאפשר לראות מתגובתו של פרעה לדבריו של משה רבנו: "מי ה' אשר אשמע בקולו... לא ידעתי את ה'". המצרים לא מכירים בעניין האלוקי אלא סומכים אך ורק על כוחם ועל כוחה של הכלכלה המסודרת אותה בנו כדי לבנות את חייהם. תפיסה מצרית זו באה לידי ביטוי לאחר אלפי שנים בתורת הגזע, בניסיון להשאיר בעולם רק את החזקים, היפים והבריאים באופן פיזי.

על כך באה מכת בכורות וקוראת לנו לזכור מה עיקר ומה טפל. "לא בחיל ולא בכוח כי אם ברוחי אמר ה'". יהי רצון שנזכור מהו באמת הבכור, מהו הדבר המוביל והקובע, ולא נתפתה להפוך לבכור את העולם החומרי, אלא "בני בכורי ישראל".